

Irak Kürdistan Bölgesinin Bağımsızlık İsteği

ZANA BAYKAL

- Kürdistan bölgesinin siyasal statüsü tarihsel süreç içerisinde nasıl bir değişim göstermiştir?
 - Erbil ve Bağdat arasındaki sorunlar nelerdir?
 - Kürdistan bölgesinin bağımsızlık isteğini canlandıran sebepler nelerdir?

GİRİŞ

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) Irak'ın kuruluşundan itibaren bağımsızlık isteğine sahip olsa da yakın tarihte bu fikri açıkça dile getirmekten hep imtina etti. Çünkü Kürdistan bölgesi yöneticileri bağımsızlık isteğinin gerçekleşebilmesi için destekleyici koşul ve zamanın beklenilmesi gerektiğine inanarak bu isteği ifade etmekten kaçınmış, hatta reddetmişlerdir. Diğer yandan bu isteğin ifade edilmeyişi ya da reddedilmesi de iyi saklandığı anlamına gelmemekte. Çünkü ilgili küresel ve bölgesel aktörlerin hepsi bunun farkında olmuş ve buna göre politika geliştirmişlerdir. Irak ile ilgili siyasal gelişmeler söz konusu olduğunda ilgili bütün aktörler sürekli olarak "Irak'ın toprak bütünlüğü"ne vurgu yapmış ve böylece Irak'ta bağımsızlığa her zaman en yakın grup olan Kürtlerin bu isteklerinin baskı altında tutulması amaçlanmıştır.

Herkesin bildiği, fakat kimsenin dile getirmediği bu sırrı Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani 1 Temmuz 2014'te BBC'ye verdiği röportajda ifşa etti ve son noktayı koydu. Röportajında ilk kez dünya kamuoyuna Kürdistan bölgesi için bağımsızlık düşüncesinde olduklarını ve bunu artık gizlemelerine

gerek olmadığını açıkça ifade etti.¹ Açıklamaya yönelik tepkiler de aslında beklendiği gibi oldu. Çünkü yıllardan beri ilgili bütün aktörler bu isteğin bir gün bir şekilde açığa çıkacağını bildiklerinden açıklamayı şaşkınlıkla karşılayan olmadı. Verilen tepkiler değerlendirildiğinde en sert tepkinin İran'dan geldiği görülmekte. İran, bağımsız Kürdistan'ın kurulmasının bölgede yeni bir kanser uru olacağını belirterek buna karşı çıktı.² İsrail başbakanı ise Kürtlerin siyasal bağımsızlığı hak ettiklerini, bundan dolayı bağımsızlık özlendilerinin desteklenmesi gerektiğini belirterek arka çıktı.³ Türkiye bu konuda büyük ölçüde sessiz kalarak nötr bir tutum içerisinde. Bu konuda sadece AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik konuştu ve *Financial Times* gazetesine verdiği röportajda "Irak bölünürse Kürtlerin de kendi geleceklerine karar verme hakkı vardır"⁴ dedi.

1. "Barzani: Referandum birkaç ay içinde", *BBC Türkçe*, 1 Temmuz 2014.
2. "Kürdistan devleti kurulması bölgede yeni bir kanser uru olur", *Fars Haber Ajansı*, 6 Temmuz 2014
3. "Kürtler bağımsızlığı hak ediyor", *Aljazeera Türk*, 30 Haziran 2014.
4. "Hüseyin Çelik: Irak bölünürse Kürdistan kardeşimizdir", *Radikal*, 29 Haziran 2014.

Zana BAYKAL

Zana Baykal lisans derecesini 2011 yılında Marmara Üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi bölümünde tamamladıktan sonra aynı yıl Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2012'de Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlayan Baykal, halen Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nde (ORMER) Ortadoğu'da Irak ve Enerji Politikaları üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Her ne kadar son bir ayda Irak'ta yaşanan gelişmeler IKBY için bu isteğin zamanını tayin etmiş gibi görünse de günü geldiğinde bağımsızlığa hazır olma düşüncesi de hep akılda tutulmuştur. Bundan dolayı bir yandan kurum ve kuruluşlarıyla bir devletin ihtiyaç duyacağı bütün mekanizmaları oluşturulurken, diğer yandan bu hedef temelinde siyasi ve ekonomik ilişkiler kurgulanmıştır. Tarihsel siyasal gelişimi incelendiğinde de Kürdistan bölgesinin siyasal statüsünün özerklikten federalizme, federalizmden bağımsızlığa doğru ilerleyen bir yol izlediği görülmekte. Bu yazının amacı da geçmişten günümüze Kürdistan bölgesinin siyasal gelişimini incelemek ve günümüzde yaşanan siyasal krizin arka planını değerlendirmektir.

İLK DÖNEM İSYANLAR

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan devletlerden Irak, Kürtlerin bir kısmını da içine aldı ve böylece Irak içerisinde Kürt hakları sorunu oluştu. Yoğun olarak Irak'ın kuzey bölgesinde yaşayan Kürtlerin bu dönemden itibaren Irak'tan istekleri siyasal statü çerçevesinde şekillendi. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopup İngiliz himayesine geçildiği bu dönemde Irak'ta en etkili Kürt şahsiyet Süleymaniye valisi olan Şeyh Mahmud Berzenci idi.

Berzenci "Kürdistan için bağımsızlık" amacıyla ortaya çıktı ve İngilizlere karşı isyan başlattı. İsyanlarından sonra İngilizler tarafından Süleymaniye vilayetine iki defa vali olarak atanmasına rağmen, her defasında İngiliz otoritesini reddetti ve kendisini "Kürdistan Hükümdarı" olarak ilan etti. Modern Irak'a geçiş dönemine denk gelen bu isyanlar 1922-1924 yılları arasında Kürdistan Bölgesi'nde fiili olarak bir yönetim oluştursa da, nihai olarak İngiliz güçleri karşısında başarılı olamadı. İkinci isyandan sonra İngilizlerin Kürtlerle otonomi bağlamında anlaşmaya çalışmasına rağmen bu durum gerçekleşmedi.⁵

Irak'taki ilk Kürt isyanıyla şekillenen siyasal statü talebinin hayat bulmaması yeni isyanlara kapı araladı. Berzenci'den sonra 1931'de Şeyh Ahmed Barzani

önderliğinde yeni bir isyan başladı. Bu isyanla birlikte Kürt mücadelesinde öncülük Barzani aşiretinin eline geçti ve bu öncülük günümüze kadar devam etti. Şeyh Ahmed Barzani isyanı daha çok aşiretsel sebeplere bağlansa da, Kürtler tarafından otoriteye bir karşı çıkış olması sebebiyle önem taşımakta. Kürt hakları konusunda herhangi bir sonuca ulaşmayan isyan 1932 yılında bastırıldı.⁶

1943'te ise Şeyh Ahmed'in isyanını kardeşi Molla Mustafa Barzani devam ettirdi ve bu isyan önceki isyanı aşan milliyetçi bir karakter kazandı. Mustafa Barzani'nin talepleri Kerkük, Süleymaniye, Hanaqin ve Duhok'un dahil olduğu bir Kürdistan Eyaleti'nin oluşturulmasını, Irak Kabinesi'nde bu eyaleti yönetecek bir bakanlığın kurulmasını, Kürtçe'nin resmi dil olmasını, kültürel ve ekonomik özerkliğin verilmesini içermektedir.⁷ İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk gelen bu isyan 1945 yılında bastırıldı ve Barzani Irak'ı terk edip İran'a geçmek zorunda kaldı. İran'da da siyasi faaliyetlerine devam eden Barzani Sovyet desteğiyle kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşunda görev aldı. 1946 yılında ise partileşmeye giderek Kürdistan Demokrat Partisi'ni (KDP) kurdu. Sadece 11 ay ayakta kalabilen Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışından sonra Sovyetler'e iltica etti ve 11 yıl boyunca orada yaşamak zorunda kaldı. Barzani'nin Irak'a geri dönüşü 1958 yılında krallığın yıkılıp cumhuriyet rejiminin kurulması ile mümkün oldu.

BAAS PARTİSİ DÖNEMİ İSYANLARI

Askeri darbe ile iktidarı ele geçiren Abdülkerim Kasım, Barzani'yi Irak'a davet ederek partisi KDP'ye legal olarak siyaset yapma imkanı tanıdı. Ayrıca kendi politikalarını desteklemesi durumunda Kürtlere otonomi vermeyi de taahhüt etti. Ancak verilen taahhütlerin yerine getirilmemesi üzerine Barzani 1960'ta yeniden silahlı mücadeleye başladı ve bu mücadele on yıla yakın devam etti. İsyan 1968 yılında Baas Partisi'nin iktidarı ele geçirmesiyle durdu ve 1970 yılında otonomi anlaşmasının imzalanmasıyla sona erdi.

5. Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi*, çev. İ. Çekem ve A. Duman, (İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul: 2012), s. 315-395.

6. Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi*, s. 435-440.

7. Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi*, s. 449-450.

11 Mart 1970'te Baas Partisi adına Saddam Hüseyin ve KDP adına Molla Mustafa Barzani'nin imzaladığı anlaşma ile Kürtler Araplarla birlikte Irak'ın asli unsuru kabul edildi. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler Kürdistan Bölgesi'nin sınırlarına dahil edildi, iki tarafın da hak iddia ettiği tartışmalı bölgelerde ise referandum yoluyla bir karara varılması konusunda anlaşıldı. Yine merkezi yönetimde Cumhurbaşkanlığı yardımcılığının Kürtlere verilmesi, parlamentoda nüfus oranında temsil edilme hakkının tanınması ve Kürtçe'nin resmi dil olarak kabul edilmesi anlaşma metninde yer almıştır. Kendi iç işleyişinde de bölgeye serbestlik tanınmış, yasama ve yürütme yetkisi verilmiştir.⁸ Böylece ilk kez merkezi yönetim ciddi bir şekilde anlaşma yoluna gitmiş ve Kürtlerin siyasal statü taleplerine otonomi ile cevap vermiştir.

Tarafların anlaşmanın dört yıl içinde hayata geçmesi üzerine karar vermelerine rağmen Irak merkezi yönetiminin Kerkük dahil referandum yapılacak yerlerde Araplaştırma politikası uygulaması, yeni gerginliklere yol açtı. 1974 yılına gelindiğinde bazı ilerlemeler sağlansa da tartışmalı bölgeler sorunu aşılamadı ve referandum yapılamadı. Bunun üzerine Baas Partisi 11 Mart 1974 tarihinde tek taraflı bir otonomi anlaşması ilan ederek Kürt Otonom Bölgesi'ni kurdu. Genel olarak 1970'teki anlaşma ile aynı olsa da tartışmalı bölgeler otonom bölgenin dışında tutuldu. KDP de özellikle tartışmalı bölgelerin merkezi yönetime bağlanmasına karşı çıkararak anlaşmayı reddetti. Ve bunun üzerine Molla Mustafa Barzani yeniden ayaklanma kararı aldı.⁹

Barzani'nin bu seferki ayaklanma kararında küresel ve bölgesel gelişmeler de rol oynadı. Soğuk Savaş döneminde ABD, Sovyet yanlısı yönetimlerin etkisini muhalif grupları destekleyerek kırmaya çalışıyordu. Bundan dolayı ABD ve müttefiki İran, Baas Yönetimine karşı Barzani hareketini desteklemeye karar vermişti. İran ise küresel pozisyonunun yanında Irak'la sınırları konusunda da ihtilaf yaşamaktaydı. Diğer

yandan İsrail de o dönemde bütün Arap coğrafyasıyla yaşadığı sorunlar nedeniyle Arap olmayan unsurlarla yakınlaşmaya çalışmaktaydı. O dönemki dengelerden hareketle ABD, İran ve İsrail'in desteğini alan Barzani Nisan 1974'te tekrar ayaklandı. Fakat bu ayaklanma da başarısız oldu. 1975 yılında Irak ve İran sınır problemlerinde anlaşarak Irak'ın İran lehine bir düzenlemeyi kabul etmesine karşılık İran da Kürtlere verdiği desteği kesti. İran'ın desteği olmadan daha fazla devam edemeyen Barzani ayaklanmayı sona erdirdi.¹⁰

Barzani'nin bu son isyanından sonra KDP içinde daha önceleri başlayan huzursuzluklar iyice arttı ve kopmalar başladı. Barzani'nin isyandan sonra hastalanması ile oluşan liderlik sorunu da sol görüşlü ve İslamcı grupların kopmasına zemin hazırladı. Parti içinde muhalifliği ve sosyalist fikirleriyle öne çıkan Celal Talabani bu başarısız isyandan sonra KDP'den ayrılıp bölgede ikinci parti konumuna yükselecek olan Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni (KYB) kurdu. Daha çok Kürdistan Bölgesi'nin güneyinde bulunan Süleymaniye'de etkin olmaya başlayan KYB, KDP'den farklı olarak şehirli kesimi temsil etmekteydi. Kopmalardan sonra KDP'nin gücü ve etkinliği ise bölgenin kuzeyi ile sınırlandı.¹¹

1980 yılında İran-İrak Savaşı'nın başlaması üzerine KDP İran tarafında yer almış, KYB ise başlangıçta Irak'a yakınlaşırken daha sonra politika değişikliğiyle İran'ı desteklemeye başlamıştır. 1987 yılında ise KDP, KYB ve diğer küçük partiler Kürdistan Cephe'yi kurarak birlikte hareket etmeye başladılar. Savaşın sonuna doğru Saddam, İran'ı destekleyen Kürtleri cezalandırmak için kimyasal silahların da kullanıldığı Enfal Operasyonu'nu başlattı. Bu operasyon kapsamında binlerce Kürt Irak'ın güneyine sürüldü, bölge demografisi değiştirildi, binlerce köy yıkıldı, on binlerce Kürt de mülteci olarak Türkiye'ye sığındı. Kürt partilerinin en ağır darbeyi aldığı bu dönemde Kürt liderler de Irak'ı terk edip İran'a sığınmak zorunda kaldılar.¹²

10. Martin van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Banu Yalkut, (İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul:2013), s. 55.

11. Michael M. Gunter, "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq," *The Middle East Journal*, c. 50, no. 2 (1996), s. 225-241.

12. Gareth R. V. Stansfield, *Iraqi Kurdistan Political Development and Emergent Democracy*, (Routledge Curzon, Londra:2003), s. 45-46.

8. M. S. Lazarev ve Ş. X. Mihoyan (der.), *Kürdistan Tarihi*, çev. İbrahim Kale, (Avesta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul: 2013), s. 318-324.

9. Lazarev ve Mihoyan, *Kürdistan Tarihi*, s. 327-329.

KÖRFEZ SAVAŞI SONRASI DURUM

Iraklı Kürtler bütün bu başarısız girişimlerinin bedelini çok ağır biçimde ödedi. Bundan dolayı Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra baskı altında olan Saddam Hüseyin'e karşı tekrar ayaklanıp ayaklanmama konusunda tereddüt yaşadı. Koalisyon güçlerinin Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için askeri güç kullanmasının ardından cesaretlenen Kürtler bir kez daha ayaklandı.

4 Mart 1991'de başlayan ayaklanma hızlı bir şekilde ilerledi ve 19 Mart'ta peşmerge güçleri Erbil, Süleymaniye, Zaho, Duhok ve Kerkük'ün tamamını ele geçirdiler. Fakat bu zafer uzun sürmedi ve ülkenin güneyindeki ayaklanmayı bastıran Saddam Hüseyin güçleri kuzeye doğru ilerledi. Bunun üzerine peşmerge güçleri 28 Mart'ta Kerkük'ten daha sonra diğer illerden çıkarak gerilemeye başladı. Bu gerileme ile birlikte milyonlarca insan kimyasal silah kullanılacağı endişesiyle İran ve Türkiye sınırlarına yığılmaya başladı. Artan mülteci sorununa ve yardım çağrılarına duyarsız kaldığını gören Türkiye, Irak toprakları içerisinde mülteciler için güvenli bir bölge oluşturulmasını önerdi. Bu öneri Birleşmiş Milletler'in 688 sayılı kararı ile hayata geçti ve koalisyon güçleri Irak'ın kuzeyini 36. enlemden itibaren Irak kuvvetlerinin uçuşuna yasaklayarak burada güvenli bir bölge oluşturdu. Bu sayede mültecilerin geri dönüşüne imkan sağlandı.

Ayaklanmadan sonra Kürdistan Cephe ile Bağdat yönetimi arasında görüşmeler başlamasına rağmen bir ilerleme sağlanamadı. Bunun üzerine Saddam Hüseyin, Kürtler üzerindeki baskıyı artırmak amacıyla bölgedeki bütün devlet memurlarını geri çekti ve bölgeye ekonomik ambargo uygulamaya başladı. Merkezi yönetim bu durumun bölgede iç karışıklığa neden olacağını ve bu sayede isteklerini kabul ettirebileceğini hesaplamıştı. Fakat hesaplanan durumun tam tersine Kürtler yönetim boşluğunu hızlıca doldurdu ve bölgede parlamenter bir sistemin kurulması için girişimlere başladı.

Mayıs 1992'de Irak merkezi yönetiminin hiçbir etkisinin kalmadığı bölgede seçimlere gidildi ve Kürdistan Parlamentosu kuruldu. Parlamento 4 Ekim 1992 tarihinde "Kürt Federe Devleti"ni ilan ederek

bölgeyi kendi içinde özerk, aynı zamanda Irak merkezi yönetimine bağlı bir yapı olarak tarif etti.¹³ Böylece 1970 anlaşmasından bu yana Kürtler en geniş haklara sahip oldukları *de facto* bir yönetim oluşturmuş oldu. Fakat daha sonra yönetim iki büyük parti olan KDP ve KYB'nin çekişmesinden dolayı sağlıklı bir şekilde işleyemeyip iç savaşa sürüklendi. İki parti arasındaki silahlı çatışmalar sonucu bölge kendi içerisinde iki ayrı parçaya ayrıldı ve her parça kendi yönetimini ilan etti.¹⁴ Bölgenin kuzeyinde bulunan KDP yönetimi ile güneyindeki KYB yönetimleri arasında 1994-1997 yılları arasında çatışmalar devam etse de çeşitli ateşkes ve barış görüşmeleri sonucu iki parça 1998 yılında birleşme kararı aldı. Bu karar üzerine ilerleyen barış görüşmeleri sayesinde gerginlik azaldı ve birleşme kesin bir şekilde sağlandı.

IRAK'IN İŞGALİ

Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin siyasal gelişimini etkileyen bir diğer husus ise ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali oldu. İşgal sırasında ABD'nin Irak içindeki en büyük müttefiki olan Kürtler, bu sayede Kürdistan Bölgesi'nin sınırlarını genişletme imkanı buldular. İşgal sonrası Irak'ta en örgütlü grup olan Kürtler geçiş döneminde de etkili bir aktör haline geldiler ve gittikçe de Irak içerisinde ağırlığı artan bir konuma yükseldiler. Geçici Yönetim Konseyi'nde ve daha sonrasında dışişleri ve başbakanlık yardımcılığı görevlerini yürüttü, Geçici Yönetim Yasası'nda daha önce kazandıkları *de facto* durumu da yasa ile garanti altına aldılar.

Söz konusu yasa bölgeyi Federal Irak Devleti'nin "Kürdistan Bölgesel Yönetimi" olarak adlandırmış, peşmerge güçlerini de Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin güvenlik gücü olarak kabul etmiştir. Ayrıca Kürtçe'nin bölgenin resmi dili olması ve Irak merkezi bütçesinden bölgeye yüzde 17'lik pay verilmesi de yasa ile birlikte kabul edilmiştir.¹⁵ Bütün bu kazanımlarını 15 Ekim

13. Michael M. Gunter, "A De Facto Kurdish State in Northern Iraq", *Third World Quarterly*, c. 14, no. 2 (1993), s. 295-319.

14. Gunter, "The KDP-PUK Conflict", s. 225-241.

15. Michael M. Gunter, *The Kurds Ascending*, (Palgrave MacMillan, New York: 2008), s. 19-35.

2005'te halkoyuna sunulan ve kabul edilen anayasa ile de koruyan Kürtler böylece yasal olarak statü sorunlarını çözdüler. Başarılı bir müzakere süreci yürütüp isteklerinin neredeyse hepsini elde eden Kürtler merkezi yönetimde de ağırlığını hissettirmeye devam ettirler. Nitekim 2005 yılındaki genel seçimlerden sonra KYB lideri Celal Talabani yeni Irak'ın ilk Cumhurbaşkanı oldu, KDP'li Hoşyar Zebari ise Dışişleri Bakanlığı görevini üstlendi. Birçok bakanlıkta da Kürtlere üst düzey görevlerde yer verildi.

ERBİL İLE BAĞDAT ARASINDAKİ SORUNLAR

Yasal statü sorununun çözülmesine rağmen IKBY ile merkezi yönetim arasındaki sorunlar bitmedi. Bu tarihten sonra ortaya çıkan sorunlar iki temel konu üzerinde yoğunlaşarak günümüze kadar devam etti. Bunlar; tartışmalı bölgelerin durumu ve petrol çıkarma ve ihraç etme yetkisinin kimde olduğuna dair belirsizliklerdi.

Bunlardan; Kerkük ve tartışmalı bölgeler konusu Irak'ta Kürt sorunu ortaya çıktığından beri etnisite kaynaklı olarak var olmuş ve 1970 anlaşmasının da işlevsiz kalmasına neden olmuştu. Daha sonra bölgede keşfedilen büyük petrol yatakları da soruna ekonomik boyut ekledi ve böylece sorun stratejik bir değer de kazandı. Bundan dolayı yaklaşık yüz yıldır çözümsüz kalan sorun 2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası'nda bir çözüm tarifi sunularak 2007 yılına ertelendi. Irak Anayasası'nın 140. maddesi ile Araplaştırma politikası çerçevesinde yerlerinden edilen yerleşimcilerinin şehre geri dönmesi ve 2007 yılının sonuna kadar bu bölgelerde referandum yapılarak hangi bölgeye bağlanmak istediklerinin sorulması onaylanmıştı. Fakat 2007 yılı sonuna gelindiğinde referandum yapılamadı ve sorun daha da derinleşti. Kürtler, referandumun yapılmamasından merkezi yönetimi sorumlu tutarak referandum sonucunda şehrin IKBY'ye bağlanmasından korkulduğu için referandumun bilinçli bir şekilde ertelendiğini iddia ettiler. Bu iddialarını ise Irak genelinde yapılan vilayet seçimlerinde Kürt partilerin Kerkük vilayet konseyinin çoğunluğunu elde etmesine ve valiyi atayabilecek güce erişmesine bağlayarak desteklemektedirler. Irak merkezi yönetimi ise Kerkük'teki petrol yataklarının

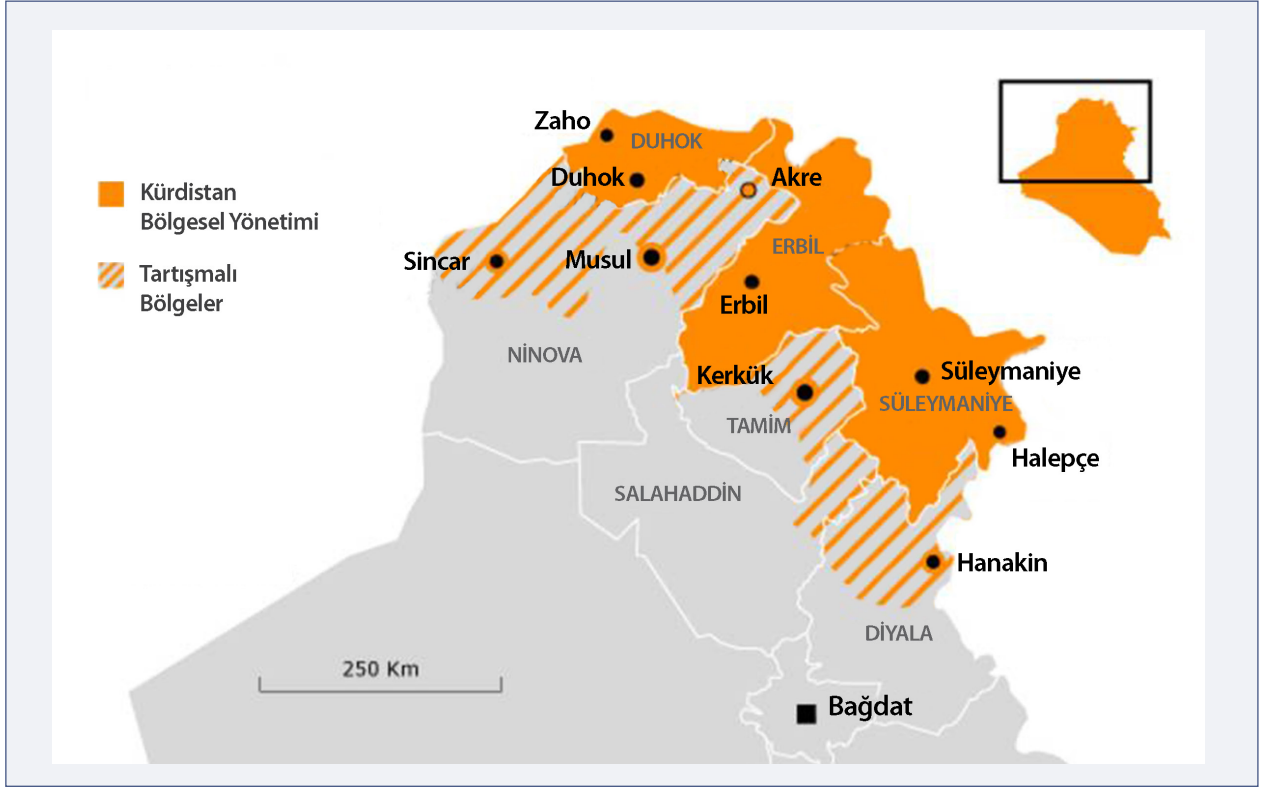
IKBY'nin eline geçmesi durumunda merkezden daha güçlü bir Kürt Bölgesi ortaya çıkacağı ve bu durumda ekonomik olarak da güçlü bir IKBY'nin merkeze daha rahat meydan okuyabileceğinden endişe etmekte.

Petrol çıkarma ve ihraç etme konusundaki yetki belirsizliği de iki taraf arasındaki bir diğer önemli sorunu oluşturmakta. IKBY, Anayasa'ya dayalı olarak bölgedeki petrolü çıkarma ve ihraç etme yetkisinin bulunduğu iddiasıyla 2006'dan itibaren petrol şirketleriyle anlaşmalar imzaladı. Merkezi yönetim ise yetkinin sadece kendisinde bulunduğunu ifade ederek buna karşı çıkmakta ve yapılan anlaşmaların geçersiz olduğunu savunmaktaydı. Fakat 2011 yılında, merkezi yönetim yapılan anlaşmaların geçerli olduğunu kabul etti ve böylece petrol çıkarma yetkisindeki belirsizlik sona erdi.

Bu belirsizliğin bitmesi sorunları bitirmedi. Hatta tam tersine yeni sorunlara neden oldu. IKBY kendi petrolünü ihraç etme yetkisinin de olduğunu belirterek Türkiye ile anlaştı ve ilk önce tankerlerle başlayan petrol ihracatı daha sonra boru hattıyla devam etti.¹⁶ Bu durumu kendisine karşı bir meydan okuma olarak gören Merkezi yönetim 2014 başında Kürdistan Bölgesi'nin yüzde 17'lik bütçesini kısıtı. Böylece iki taraf arasındaki ipler daha da gerildi ve sorunlar gittikçe derinleşti.

İki temel sorun etrafında şekillenen söz konusu gergin ilişkiler aslında egemenlik konusundan kaynaklanmakta. Kürtlerin Irak'taki yetkileri tarihsel süreçte de görüldüğü gibi hep merkezi yönetim tarafından sınırlı tutulmak istendi. Kürtler de bölgelerinde olabildiğince merkezi yönetimin baskısından uzak bir şekilde hareket etmek istediler. Bundan dolayı Kürtler 2005 yılında anayasa hazırlanırken bu hususa oldukça dikkat etmişlerdi. Irak Anayasası'nın Kürdistan Parlamentosu'na Irak'ta yürürlüğe giren yasaları reddetme veya değiştirme hakkı tanınması da bu husustan kaynaklanmakta. Bu madde Irak merkezi yönetimi ile IKBY ilişkilerini önemli ölçüde etkilemekte ve merkezi yönetimin bölge üzerindeki söz hakkını oldukça sınırlandırmakta. Böylece zayıf bağlarla merkezi yö-

16. Sürecin detayları için bkz. Ali Balci, "Enerjisi'ne Kavuşan Komşuluk: Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri", *SETA Analiz*, no. 97 (2014).

netime bağlanan Kürdistan bölgesi daha rahat hareket edebilmekte ve merkezi yönetimin politikalarına karşı çıkabilmekte. Fakat aralarındaki bağ sorunları çözmekten ziyade yeni sorunlara neden olabilmekte.

Kürtler söz konusu sorunlarının çözülmemesini Bağdat'ın merkezîyetçi yönetim anlayışına bağlamaktadırlar. Özellikle Irak Başbakanı Nuri El-Maliki'yi diğer bakanlıkların yetkilerini de kendisinde toplayıp diktatöryal eğilim göstermekle suçlayarak kararların sadece bir kişi tarafından alınmasına karşı çıktılar. IKBY'nin kendisinden daha fazla güçlenmesini istemeyen Bağdat ise bölgeyi kontrol altına almaya çalıştı ve bundan dolayı yetki paylaşımı konusunda katı bir tutum sergiledi. Sorunların çözümsüzlüğe itilmesi ve bütçe ile kontrol altına alınmaya çalışılmasından rahatsız olan IKBY ise bütün sorunların asıl kaynağını "statü sorunu" olarak tespit etmekte.

Bu statüdeki bir Kürdistan bölgesi, kendisini merkezi yönetimden sürekli talepkar olmak zorunda kalan ve var olan hakkı gasp edildiğinde karşılık veremeyen bir pozisyonda görmektedir. Bundan dolayı Kürdistan bölgesi Başkanı Mesud Barzani, bir grubun diğer grup üzerindeki hakimiyetini ortadan kaldıran bir ortaklığa dayanan yeni bir yönetim biçiminin oluşturulmasını önererek Irak'ın birliği içinde sorunları çözecek en uygun modelin konfederatif yönetim olduğunu savunmuştur. Bu yönetim biçimini hem IKBY ile Bağdat ilişkilerini düzenleyecek hem de bütün Irak'ı bir arada tutabilecek bir model olarak Bağdat'a iletmiştir. Fakat bu teklif Bağdat tarafından karşılıksız bırakılmıştır.

Irak'ta İslam Devleti adlı örgütün Musul ve önemli bazı kentleri ele geçirmesinin ardından yeni bir tablo ortaya çıktı. İslam Devleti örgütü ile yaşanan çatışma-

lardan dolayı Kerkük ve tartışmalı bölgelerden geri çekilen Irak ordusunun yerini hızlıca dolduran peşmerge güçleri böylece tartışmalı bölgeleri de fiili olarak Kürdistan Bölgesi'ne bağladı. Böylece tartışmalı bölgeler sorununun bittiğini iddia eden Kürtler 140. maddede öngörülen referandumu kendileri yapmaya karar verdiler. Kendince tartışmalı bölgeler sorununu bitiren IKBY bunun üzerine bağımsızlık isteğini dünya kamuoyuna duyurdu. Başkan Mesud Barzani Kürdistan Parlamentosu'ndan bir seçim komisyonu kurulmasını ve bağımsızlık referandumu için tarih belirlenmesini istedi. Bağdat ise bu isteğe karşı çıkmış ve anayasaya göre böyle bir haklarının olmadığını ifade etmiştir.

SONUÇ

Karşılıklı sert çıkışlar Kürdistan bölgesinin bağımsızlık konusunun barışçıl bir yolla çözülmesinin zorluğuna işaret etmekte. Irak'ın mevcut yönetim biçiminin iç sorunlara çare olmadığı yıllar içinde acı bir şekilde tecrübe edildi. Bu sebeple Irak'ın toprak bütünlüğü ve iç barışı sağlanmak isteniyorsa bu yönetim biçimi yerine bütün grupların kendisini Irak'a ait hissedeceği bir model oluşturulması gerekli.

Kürtler yıllar içinde kötü yönetimlerin faturasını ağır bir şekilde ödediler ve buna yenilerini eklemek istemiyorlar. Aslında karşılıklı anlayışla Kürtler konfederatif bir yapıya ikna edilebilecekken başarısız kriz yönetimi Kürtlerin Irak'tan kopmasının önünü açtı. Ayrıca uluslararası konjonktür de olası bir kopuşa her zamankinden daha müsait. Bu durumda Irak'ta gerçek anlamda sorunların çözüldüğü bir yönetim modeli üretilmedikçe Kürtlerin yeni siyasal statü taleplerinden vazgeçmesi zor görünüyor.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya

06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı

No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite

1106 Washington, D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen

Flat No 19 Kahire MISIR

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985